

SENSORVEILEDNING

Masterstudiet i rettsvitenskap

JUR-1001, 2005

Semesteroppgave, utlevert 5. desember 2005, innlevert 10.1.2006

UNIVERSITETET I TROMSØ

1 Innledning

1.1 Hjemmeoppgave som eksamensform

Kandidatene oppfordres uttrykkelig til å bruke rettskildene direkte, se "Viktig informasjon", vedlegg til oppgaveteksten. Passiv henvisning til eksempelvis dommer det er henvist til i læreboka gir derfor ingen positiv uttelling – snarere tvert i mot. Sensorene må også ta i betraktning at kandidatene har tilgang til alt av hjelpemidler. Dette krever at sensorene gjør seg kjent med relevante kilder, både med tanke på vurdering av originalitet og for kontroll med fusk, se nedenfor. Det vil eksempelvis være litt pinlig om en sensor gir god uttelling for en fremstilling i kandidatens besvarelser som viser seg å være avskrift eller gjengivelse av en for sensor ukjent artikkel.

1.2 Forholdet mellom fusk og kravet til selvstendig arbeid

Ved de tradisjonelle skoleeksamener er det i første rekke eksamensvakter mv som avslører fusk, mens det ved hjemmeeksamener blir en oppgave for sensorene. Vi ber derfor sensorene særskilt om å rapportere mistanke om fusk til fakultetet – i første omgang til eksamensleder/avdelingsutvalgsleder. Avgjørelse av om det foreligger fusk

Ved en hjemmeeksamen har kandidatene muligheter til avskrift og til samarbeid. Det faller inn under karakterfastsettingen å ta stilling til hvorvidt kandidaten har prestert et selvstendig arbeid, mens det er fakultet som i første omgang må ta stilling til om det skal innledes fuskesak.

I forhold til bruk av kilder/avskrift er utgangspunktet enkelt: En besvarelse som for det vesentligste består av avskrift/gjenfortelling betraktes som et uselvstendig arbeid såfremt kilden er oppgitt. Dersom kilder ikke er oppgitt, foreligger fusk fordi kandidaten derved forsøker å skape inntrykk av at det refererte er eget arbeid.

Noe vanskeligere blir avgrensningen når det gjelder samarbeid mellom studenter. Det må aksepteres at kandidatene kollokverer omkring oppgavens tema, men skriver oppgaven hver for seg. Kandidatene vil i mange tilfeller også bruke de samme kilder, slik at fremstillingene av den grunn får mange fellestrekk – men uten at det foreligger noen form for fusk.

Den eneste organiserte kontroll med hensyn til fusk, skjer i dag ved at det trekkes ut tilfeldige kandidater som blir prøvet muntlig. Vi vil derfor be sensorene foreta vurderinger med hensyn til hvorvidt det foreligger grunnlag for mistanke om fusk, og i så fall varsle fakultetet om dette.

2 Kommentarer til Del I

2.1 Pensum, fagplan og tilgangen på øvrige rettskilder

Oppgaven reiser utelukkende arverettslige spørsmål, hovedsakelig vedrørende rådighet over uskiftebo.

I **fagplanen** er *arveretten* beskrevet slik:

”Arveretten omhandler regler om hvordan verdiene etter en avdød fordeles mellom de som etter lovens arvegangsregler eller avdødes testament er utpekt som arvinger, samt om retten til uskifte som en ekteskapsrettslig og arverettslig særordning.”

Formelt pensum er *Peter Lødrup*, *Arverett*, 4. utgave 1999 §§ 3 I-II, 4, 6, 7, 8 I-IV, 9, 11, 15 I-II, 16 I-II, 17, 18 I-II 1, 19, 20, 21, 26, 27 I-II, 31 I, § 32-34. Stoff til besvarelse finnes for det vesentligste i § 21, dvs sidene 213-218 og § 33 III sidene 358-362.

I dette pensumstoffet gis det dessuten henvisning til relevant rettspraksis, som kandidatene har lett tilgang til gjennom Materialsamling i arverett, som er tilgjengelig på <http://uit.no/jus/5654/6>, og som sendes som elektronisk vedlegg. Videre gis det henvisninger til annen relevant teori, særlig *Lødrup*, TfR 1984 side 213-253 og *Unneberg*, *Gjenlevende ektefelles råderett over uskifteboet*, Jussens Venner 1997, hefte 4, side 209-263.

2.2 Spørsmål 1: Var gaven Lars gav Kari i november 2004 en dødsdisposisjon? Hva blir i tilfelle konsekvensene?

Oppgaven reiser spørsmål om hvorvidt en overdragelse er en dødsdisposisjon. På bakgrunn av faktum vil kanskje en del kandidater formulere spørsmålet som hvorvidt Peder var på dødsleiet da gaven ble gitt. I læreboka er det bare de generelle regler om skillet mellom livs- og dødsdisposisjoner som er pensum, ikke de særlige teorier knyttet til dødsleieproblematikken – se *Lødrup* side 213-218. På bakgrunn av pensumstoffets redegjørelse omkring de grunnleggende kriterier for når det foreligger en livsdisposisjon og når noe må betegnes som dødsdisposisjon, herunder som gave gitt på dødsleiet, burde kandidatene kunne besvare spørsmålet på en grei måte. Det er også i oppgaveteksten uttrykkelig oppgitt hvilken paragraf – arveloven § 53 – drøftelsen må knyttes til.

Hovedtrekkene i grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner er relativt nøye behandlet i undervisningen, og det er opplyst at det til eksamen bare kreves kjennskap til hovedtrekkene.

På den annen side må det hensyntas at dette er en hjemmeoppgave hvor kandidatene har mulighet – og oppfordring – til å sjekke alle relevante rettskilder. Selv om avsnittet om dødsleie ikke er pensum, gis kandidatene oppfordring å lese dette stoffet i forbindelse med semesteroppgaven. Fordi dette stoffet ikke er pensum, kan det ikke gis særskilt trekk for kandidater som kun bygger på pensum. Derimot må kandidater som på grunnlag av undervisning, andre rettskilder enn pensum osv gir en god fremstilling av gjeldende rettsregler få full uttelling for dette.

Vedrørende spørsmålet i oppgaven må kandidatene først formulere problemstillingen, og deretter fremføre relevante argumenter. Det kan være naturlig å ta utgangspunkt i en slags definisjon av henholdsvis livs- og dødsdisposisjoner, for derved også å finne problemstillingen. En livsdisposisjon er en gjennomført disposisjon som har realitet for arvelater i hans levetid, mens en dødsdisposisjon tar sikte på å fordele arven etter arvelater. Det siste – formålet med disposisjonen – får særlig betydning når det er tvil om disposisjonen er tilstrekkelig gjennomført. Er disposisjonen tilstrekkelig gjennomført, er motivet uten betydning.

I dette tilfellet er disposisjonen fullt gjennomført. Pengene er med endelig virkning overført fra Lars til Kari. Fordi Peder døde kort tid etter – ca fem måneder, oppstår spørsmålet om overføringen egentlig har hatt særlig realitet for Peder. I teorien har dette blitt behandlet som et spørsmål om hvor lenge dødsleiet kan vare, se nedenfor. Uten å gå inn på disse særeteorier, kan det konstateres at gaven har hatt en viss realitet for Peder. I denne situasjonen vil hans motiver kunne være avgjørende, og kandidatene bør få frem opplysningene i

oppgaveteksten om at Peder hadde besluttet å gi gaven før han fikk vite om sykdommen. Det kan også påpekes at Peder var skeptisk til prognosen, men dette har etter min mening mindre vekt. Sammenholdt med at han også tidligere hadde gjennomført en gaveoverføring til Kari før han fikk vite om sykdommen, og at Kari hadde behov for økonomisk støtte, er det nærliggende å hevde at formålet ikke var å fordele arv. Med fare for spekulasjoner i faktum, kan det også pekes på at Lars antakelig har skiftet uskifteboet for å kunne disponere resten av midlene fritt. Brukes dette som argument, må det samordnes med drøftelsen av om uskifteboet er skiftet.

For kandidater som knytter drøftelsen til teorier i pensum om det objektive og subjektive element, kan det pekes på at det objektive element består i at Lars hadde fått beskjed fra lege om at han snart ville dø, og at han rent faktisk døde av sykdommen kort tid etter. Det er neppe til å unngå at kandidatene vil drøfte hvor lenge et dødsleie kan vare, dvs hvor kort tid etter gaven arvelater må dø for at den kan regnes som en dødsdisposisjon. Mange vil nok vise til rettspraksis referert i læreboka. Fordi synspunktene er hentet fra læreboka må de aksepteres, men det må etter min mening gis pluss til kandidater som kan se at poenget ikke er å telle måneder men å drøfte hvorvidt det har gått så lang tid at gaven rent faktisk har fått realitet for giver.

Det subjektive element består i en vurdering av om gaven ble gitt med det formål å fordele arv, jf det som er sagt ovenfor om motivet. Ut fra teorier omkring det subjektive element, må det kanskje forventes (for omfattende) drøftelser om betydningen av at Lars tvilte på legens utsagn, og håpet på å bli frisk.

Det sentrale for karaktersettingen er i hvilken utstrekning kandidatene ser problemstillingene og makter å få til en ryddig drøftelse hvor momentene nevnt ovenfor er tatt med. Det vil også ha betydning i hvilken utstrekning kandidatene aktivt bruker stoff de henter fra læreboka eller andre rettskilder i en argumentasjon, eller om stoffet bare passivt gjengis.

Begge løsninger må (antakelig) kunne aksepteres, såfremt argumentasjonen er god. Personlig ville jeg ansett gaven som en livsdisposisjon.

Oppgaven inneholder et uttrykkelig spørsmål om konsekvenser. Poenget med dette er å få kandidatene til å peke på hjemmelsrekken. Dersom gaven anses som gitt på dødsleiet, gjelder i følge al § 53 de alminnelige formkrav til testamenter, jf i dette tilfellet al § 49. Det fremgår ikke uttrykkelig av oppgaveteksten, men kandidatene må trygt kunne legge til grunn at formkravene ikke er oppfylt. Konsekvensen er derfor at gavedisposisjonen ikke er gyldig, jf al § 60, slik at Laura kan kreve den satt til side og midlene tilbakeført til dødsboet.

2.3 Spørsmål 2: Kan gavene på henholdsvis kr 250.000 og kr 500.000 omstøtes etter al § 19?

2.3.1 Er uskifteboet skiftet?

Før kandidatene går nærmere inn på vilkårene i al § 19, må de ta stilling til Karis anførsel om at uskifteboet allerede er skiftet, dvs slik at uskifteregulene ikke lenger er anvendelige. Det må trekkes dersom kandidaten overser dette.

For denne drøftelsen vil det være naturlig å ta utgangspunkt i *Rt 1982 948*. Dommen er henvist til i et petitavsnitt hos *Lødrup* side 361, vedrørende spørsmålet om det foreligger et fullstendig arveoppgjør når uskiftearvingene mottar mer enn sine arvelodder. Dette gir kandidatene en oppfordring til nærmere gjennomlesning av dommen. Dommen er inntatt i en materialsamling kandidatene har tilgang til på nettet, hvor blant annet den problemstilling som her reises er understreket. Fra dommen gjengis følgende:

”Utgangspunktet er det uomtvistede faktum at Inga Bjørkevik med sønnenes tilslutning søkte om og 18. november 1960 fikk bevilling til å sitte i uskifte. Det første spørsmål som reiser seg er om det, til tross for dette, likevel foregikk et fullstendig skifte av farsarven gjennom de utdelinger som ble foretatt i november 1960 og i april 1961. I så fall satt moren etter den tid med midler hun alene eide og hadde full rådighet over, og det vil ikke foreligge noe grunnlag for de omstøtelseskrav som er satt fram. Dersom utdelingene ikke var et fullstendig skifteoppgjør for farsarven, satt lengstlevende fortsatt i uskifte.

Det som karakteriserer et skifte, er at det foregår et fullstendig oppgjør av et bosameie. De som er loddeiere eller kravshavere i dette sameie, får alt det de skal ha med full eiendomsrett. Det kan imidlertid også foretas utdelinger fra et uskiftet bo som ikke representerer et skifte av boet. Dette er også forutsatt i arveloven § 21, jfr. også § 26 tredje ledd.

Ved et fullstendig skifteoppgjør foretas det normalt en oppstilling av boets aktiva og passiva, og på grunnlag av en slik oppstilling en beregning av de enkeltes lodder i boet. Men om arvingene skulle være enige om å foreta et fullstendig skifte uten noen slik oppstilling og beregning, eller i etterhånd å godta en foretatt utdeling som fullt skifteoppgjør, vil de i og for seg ha adgang til det.”

Det bør gis et pluss til kandidater som innledningsvis peker på utgangspunktet, nemlig at gjenlevende når som helst og ensidig kan bestemme at uskifteboet skal skiftes, jf al § 24 første ledd og § 21 første ledd. Likeledes gis det pluss til kandidater som kan fremheve de avtalerettslige sider av dette spørsmålet, hvilket i dette tilfellet antakelig vil være det helt avgjørende – nemlig hva gjenlevende og uskiftearvingene mente, eller hadde grunn til å mene, om hva utdelingen av midlene innebar. Kandidatene har imidlertid ennå ikke hatt avtalerett i undervisningen.

I forhold til *Rt 1982 948* kan det pekes på at det er foretatt en oppstilling over midlene i boet, men uten at det er beregnet arvelodder. Døtrene har imidlertid fått litt mer enn hva de etter loven hadde krav på i morsarv.

Netto formuen er på kr 4.000.000, som er likedelingsmidler. Lars' boslodd utgjør derved kr 2.000.000, og hans arvelodd kr 500.000. Døtrene har derved krav på kr 750.000 hver.

Var det fra Lars' side meningen å foreta et skifte? Og måtte døtrene hans i så fall oppfatte det? Også her ligger det en fare for spekulasjoner. Det vi vet er at det eventuelle skiftet ble foretatt kort tid etter at han overtok boet uskiftet, og at Lars brukte betegnelsen "forskudd på morsarv". Det vi også vet er at Lars kort tid etter utdelingen foretok to overføringer til Kari alene. Dette *kan* tyde på at han foretok skiftet for derved å kunne disponere fritt over de resterende midler.

I forhold til 1982-dommen bør kandidatene påpeke at Høyesterett i den saken fant at det skyldtes tilfeldigheter at barna ved utbetalingen fikk omtrent det som tilsvarte deres arvelodder. Likeledes kan det påpekes at utbetalingen ikke fremsto som et ment skifteoppgjør, men ble foretatt for å redusere risikoen for at de svarte penger skulle oppdages. I vårt tilfelle er utbetalingene uttrykkelig betegnet som arveoppgjør, men på den annen side som arveforskudd.

Den avanserte kandidat kan også reise spørsmålet om uskiftet uansett må anses opphørt når all arv etter førstavdøde er delt ut til uskiftearvingene – uavhengig av hva partene seg i mellom forutsatte.

Det er igjen håndteringen av de ulike momenter og argumenter som er avgjørende for karaktersettingen. Kandidatene kan komme til begge løsninger, men det bør – som alltid – være samsvar mellom argumentasjon og konklusjon.

Personlig heller jeg til å anse uskifteboet som skiftet, slik at de resterende drøftelser blir subsidiære.

2.3.2 Hva er utgangspunktet for vurderingen av gave i mishøve til boets størrelse?

Utgangspunkt må tas i ordlyden i al § 19 første ledd, gave som står i misforhold til boets størrelse. De fleste kandidater vil antakelig ta utgangspunkt i den antydende grense på 20 %. Ved skoleeksamener slår kandidatene gjerne fast at en grense på 20 % er trukket opp enten i rettspraksis eller i teorien. Grunnlaget for disse utsagn er nok følgende utsagn hos *Lødrup*: side 359:

"Hva er 'mishøve'? Her har vi ingen avklaring rettspraksis. Skal jeg antyde noe, kommer man nok i faresonen når gaven passerer 20 % av boets masse ...".

Det er imidlertid også grunn til å peke på det spørsmål Lødrup stiller samme sted om hvilke faktorer som skal inngå i vurderingen – ut over de rent matematiske.

Når mishøve skal vurderes i forhold til en prosent, må det først avklares hva som i denne sammenheng utgjør boet og hva som skal regnes som gaven.

Et springende punkt er hvorvidt de utdelte midler (arveforskudd) skal tas i betraktning ved vurderingen av om gaven står i misforhold til boet. På den ene side må utgangspunktet være at det er boets størrelse på gavetidspunktet som skal legges til grunn. På den annen side skal utdelte midler til uskiftearvingene tas hensyn til ved senere skifteoppgjør, se al § 26 tredje ledd – og for den saks skyld også § 21 tredje ledd. Synspunktet er at midler utdelt til uskiftearvinger fortsatt er en del av uskiftesystemet – noe som igjen er bygget på synspunktet om uskifteboet som et sameie mellom gjenlevende og uskiftearvingene.

På gavetidspunktet var boet på 2,4 mill, mens det opprinnelige boet var på 4 mill.

2.3.3 En eller to gaver?

Det foreligger to gaver utdelt til én uskiftearving med kort tids mellomrom. Skal da hver gave vurderes selvstendig, eller som én gave? Eventuelt en mellomløsning, at hver gave vurderes separat, men at det ved vurderingen av den annen gave ses hen til at uskiftearvingen tidligere har mottatt utdelinger?

Om dette uttaler *Lødrup* side 359:

”Hvor det er den samme person som over en lengre periode tilgodeses, må transaksjonene underkastes en helhetsvurdering, hvor det også kan være på sin plass å undersøke om de er utslag av en illojal tapping av boet – i denne retning Rt. 1982 s. 948.”

Spørsmålet ble så vidt behandlet i *Rt 1982 948. Flertallet* fant (på side 954) at et gavesalg i 1972 av en hytte til et av barna måtte ses i sammenheng med ettergivelse av kr 4.000 til den samme sønnen i 1976. *Mindretallet* fant ikke tilstrekkelig sammenheng mellom de to disposisjonene (side 957).

Spørsmålet er også behandlet i *Unneberg, Jussens Venner* 1997 side 219, som enkelte kandidater viser til, og hvor det heter:

”Det forekommer at gjenlevende over tid gir **flere gaver** til samme mottaker. Som utgangspunkt må disse gavene ses i sammenheng. Henger flere gaver sammen, slik at de anses som en gavedisposisjon, må konsekvensen være at alle gavene, dvs hele disposisjonen kan omstøtes. Selv om det ikke er slik sammenheng mellom gavene at de må anses som en disposisjon, men er gitt til samme mottaker, må de tidligere gaver tas hensyn til i den skønsmessige vurdering av om den siste gaven er i misforhold til boets størrelse.”

Noen kandidater utleder av oppgaveteksten – ”gavene på henholdsvis kr ...” – at de to gavedisposisjonene derfor må behandles atskilt. Slik ordmagi er det ikke grunnlag for.

2.3.4 Foreligger det ”mishøve”?

Som nevnt ovenfor vil de fleste antakelig ta utgangspunkt i 20 %s vurderingen, men da vil som også nevnt resultatene variere med hvordan man vurderer boets og gaven(e)s størrelse.

Er boet på 4.000’ og det anses gitt to selvstendig gaver på 250’ og 500’, utgjør disse henholdsvis 6,25 og 12,5 %. Sett som en gave, utgjør den 18,75 %.

Anses boet å utgjøre restverdien kr 2.400’ utgjør gavene hver for seg henholdsvis ca 10,5 og 21 %, og samlet 31,5 %.

Etter det som har fremgått ovenfor, vil det være mest korrekt å bygge på det opprinnelige uskifteboet og å vurdere overføringene til Kari som én gave, som derved utgjør 18,75 %.

Utfordringen vil deretter ligge i å trekke inn andre forhold av betydning. Det vil uansett være et pluss dersom om kandidatene får frem den interesseavveining som ligger bak reglene om rådighetsbegrensninger. Sett hen til formålene med uskifteordningen, er dette en disposisjon Lars med rimelighet bør kunne foreta?

2.3.5 *Var Kari i aktsom god tro?*

Kandidatene vil antakelig, på bakgrunn av fremstillingen i *Lødrup* side 360-361 peke på hvordan dette vilkåret ble tolket i *Rt 1982 948* – se referat i læreboka og nedenfor.

Både med tanke på kontroll av fusk og vurdering av om det foreligger et selvstendig arbeid, finner jeg det hensiktsmessig å gjengi hva som er skrevet om dette i *Unneberg*, Gjenlevende ektefelles rådighet over uskifteboet, Jussens venner 1997 hefte 4 side 228-230 (pkt 3.4.2) gjengis følgende:

”Et vilkår for omstøtelse er at ’gavemottakaren skjønne eller burde ha skjønne at ektemaken ikkje hadde rett til å gi gåva’, se § 19, 2.ledd 1. punktum. Med utgangspunkt i lovteksten er det teoretisk sett to spørsmål som reiser seg. For det første hva som ligger i ’at ektemaken ikkje hadde rett til å gi gåva’, og for det andre hvor strengt aktsomhetskravet ’skjønne eller burde skjønne’ skal tolkes.

Krav om aktsom god tro forekommer i svært mange rettsregler. Det er derfor utviklet mange ulike læresetninger om når det foreligger aktsom god tro eller ikke. I sin fulle bredde reiser dette vilkåret mange vanskelige spørsmål. I denne artikkelen må fremstillingen – bl.a av plasshensyn – begrenses til hovedlinjene hva angår vilkåret i § 19, 2.ledd.

Kravet er manglende aktsom god tro. Det blir galt å kalle dette ond tro, selv om dette ofte gjøres.

Mottakers forståelse av at gjenlevende **ikke hadde rett til å foreta gavedisposisjonen**, knytter seg til to forhold: For det første til den omstendighet at gjenlevende sitter i uskifte og for det annet til at det foreligger en gavedisposisjon, dvs at det enten foreligger en gave i misforhold til boets størrelse eller et gavesalg av fast eiendom.

Skal gavedisposisjonen omstøtes, er det et vilkår at mottaker skjønte eller burde ha skjønt **at gjenlevende satt i uskifte**. Er mottaker en av arvingene i uskifteboet, vil det normalt være vanskelig å hevde at man ikke kjente til at gjenlevende satt i uskifte.

Se likevel som et konkret eksempel på at et barnebarn var i aktsom god tro mht at bestefaren ikke satt i uskifte, Frostating lagmannsretts dom av 6. 5.1982, ankesak 5/1981. Bestefaren opplyste selv at han ikke satt i uskifte, og barnebarnet fikk dette bekreftet på sorenskriverkontoret. At det viste seg at bestefaren likevel satt i uskifte, kunne det ikke bebreides barnebarnet at han ikke kjente til.

For andre – f.eks eieren av nabobruket som får kjøpt billig tilleggsjord – må vurderingen foretas konkret, basert på hvilken omgang de to familier hadde med hverandre.

For fast eiendom vil det også være et moment at det normalt fremgår av grunnboken at gjenlevende ektefelle sitter i uskifte. Har mottaker (kjøper) fått en utskrift av grunnboken med opplysninger om uskifte, må utgangspunktet være at han burde hatt kunnskap om uskiftet. På den annen side er det fullt mulig å gjennomføre overdragelse av fast eiendom uten å bli kjent med opplysningene på eiendommens grunnboksblad.

For gavemottakere må det også konkret spørres om vedkommendes kjennskap og tilknytningsforhold til førstavede og gjenlevende.

Organisasjoner som i stor utstrekning mottar gaver fra enker og enkemenn, må antakelig ha slik kunnskap om uskifteregulene at de også bør ha en generell plikt til nærmere undersøkelser av om giver sitter i uskifte, og dessuten om gavens størrelse i forhold til uskifteboet.

For det annet må mottaker ha kjent eller burde ha kjent til **at det forelå en gavedisposisjon**, dvs om det foreligger en gave i misforhold til boets størrelse eller et gavesalg av fast eiendom.

Vedrørende gavesalg av fast eiendom er et utgangspunkt trukket opp i **Rt.1982:948**.

Flertallet (3) uttalte følgende om kravet til aktsom god tro (på s.954): 'Slik jeg oppfatter loven, må det være tilstrekkelig til omstøtelse at [arvingen/mottakeren] kjente til at moren satt i uskifte og var kjent med de faktiske forhold for øvrig som bevirket at dette måtte bli å anses som et gavesalg. Hvorvidt han hadde klart kjennskap til hvilke grenser loven setter for gjenlevendes disposisjonsrett, kan i denne sammenheng ikke tillegges nevneverdig vekt.' Mindretallet var uenig i at de subjektive vilkår for omstøtelse var oppfylt, men tok ikke direkte avstand fra flertallets lovforståelse, se s.956.

For andre gavedisposisjoner vil godtro-kravet være knyttet til kunnskap om gavens verdi og uskifteboets størrelse, og derved forholdet mellom dem. Foreligger slik faktisk kunnskap, er mottaker normalt ikke i aktsom god tro. Det kan ikke kreves at mottaker har gjort seg noen refleksjoner over hvor grensen for «mishøve» går.

I utgangspunktet synes derfor godtro-kravet utelukkende å være knyttet til de faktiske forhold. Rettspraksis – særlig fra underinstansene synes i større grad å foreta en konkret aktsomhetsvurdering i tråd med ordlyden i § 19, 2.ledd: Burde mottaker ha skjont at gjenlevende ikke var berettiget til å foreta disposisjonen?

For en gjennomgang av upublisert rettspraksis, se Peter Lødrup i TfR 1984 s.213 flg, på sidene 231-234.

Etter min mening må kravet om manglende aktsom god tro i en viss utstrekning bygges på en helhetsvurdering, hvor utgangspunktet er kunnskapen om de faktiske forhold. Først stiller vi spørsmål om mottaker skjonte eller burde ha skjont at gjenlevende satt i uskifte og at det dreide seg om en gavedisposisjon. På dette grunnlag stilles spørsmålet om mottaker skjonte eller burde ha skjont at gjenlevende ikke var berettiget til å foreta disposisjonen.

Se som eksempel på dette **Rt.1989:539**: 'Så klar som ulikevekten mellom ytelsene her var, må det etter min mening legges til grunn at [mottaker] iallfall burde forstått at avtalens bestemmelse om sameierett innebar en gave. Han var dessuten klar over at [gjenlevende] satt i uskiftet bo. Han burde da ha forstått at hun ikke kunne inngå en avtale som i så sterk grad ville redusere boet på arvingenes bekostning.'

En slik helhetsvurdering vil ofte være nødvendig hvor verdien av ytelse og motytelse er uklare, f.eks hvor gjenlevende vederlagsfritt overfører en fast eiendom mot boret, stell og pleie. I slike tilfeller er det vanskelig å klarlegge hva mottaker burde ha skjont om fastsettelse av verdier.

Manglende kjennskap til selve omstøtelsesregelen, eller uskifteregulene for øvrig, er ikke fritakende. For å knytte dette til ordlyden, kan vi si at den som mottar en gave eller kjøper fast eiendom billig fra noen man vet sitter i uskifte, *burde* ha kjent til uskifteregulene.

Vilkåret for omstøtelse er som nevnt knyttet til hva mottaker **skjonte eller burde ha skjont**. Det er dette som kalles *aktsom* god tro. Det er ikke tilstrekkelig at mottaker ikke skjonte, hvis vi mener han burde ha skjont. Hvor strenge krav som kan stilles, vil variere med de konkrete situasjoner. Som vist ovenfor vil det f.eks stilles strengere krav til hva arvinger burde skjønne, enn til utenforstående. Hvor store verdier det dreier seg om, vil også virke inn på vurderingen.

Se til illustrasjon **RG.1977:584** Frostating, hvor det på s.588 heter: 'Lagmannsretten ser det slik at det er grunn til å stille strengere krav til aktsomheten hos en nær arving enn en gavemottager som står fjernere. Det antas også å måtte stilles strenge krav til aktsomheten når det gjelder å motta en forholdsvis verdifull fast eiendom som gave. [Sønnen] måtte være klar over at faren ikke hadde innhentet samtykke fra de 2 andre, og om han ikke var det, burde han ha undersøkt det nærmere. Lagmannsretten finner det lite tvilsomt at [sønnen] iallfall burde ha skjont at transaksjonen gikk ut over hva [faren] hadde rett til å foreta i et uskiftet bo.'"

Den konkrete vurdering setter krav til kandidatenes håndtering av de ulike forutsetninger. Spørsmålet forutsetter at uskifteboet ikke ble skiftet, og da må kandidatene tilpasse dette i forhold til Karis anførsel om at hun mente at uskifteboet var skiftet, slik at faren var berettiget til å gi gavene. Det springende spørsmål blir derfor i hvilken utstrekning Kari skulle ha undersøkt disse forhold nærmere. Kandidatene bør understreke at det kreves aktsom god tro.

2.4 Spørsmål 3: Kan Laura kreve utligning (avkortning) for gavene på skiftet etter farens død, jf al § 21? I tilfelle for hvilket beløp?

Drøftelsen forutsetter at det ikke ble foretatt et skifte av uskifteboet ved de tidligere utdelinger, slik at al § 21 er anvendelig.

Det første kandidatene bør avgjøre, er hvorvidt utbetalingene kan betraktes som et særoppgjør i henhold til al § 21s forstand. Dette spørsmålet kan ikke være særlig tvilsomt, se *Lødrup* side 361-362 petitavsnittet. Det kan også her konkret pekes på sammenhengen med de første utbetalinger til begge. Et mulig, men neppe holdbart motargumentet, er at pengene ikke var ment som arveoppgjør, men som økonomisk krisehjelp. Dette er imidlertid ikke relevant i forhold til hvordan arveoppgjør er forstått i forhold til al § 21.

Et spørsmål som kan reises, og som henger sammen med drøftelsen av om uskifteboet er skiftet, men som det neppe kan forventes at kandidatene ser, er om reglene i al § 21 er anvendelige når hele arven etter førstavdøde allerede er delt ut. Begrunnelsen for at utdelinger nesten alltid skal regnes som arveoppgjør, er blant annet at uskifteboet også består av arven etter førstavdøde. Når hele arven etter førstavdøde er utbetalt, forsvinner denne del av begrunnelsen – også der hvor uskifteboet formelt sett ikke er skiftet.

Ut over det å konstatere at det foreligger et arveoppgjør i al § 21s forstand, reiser ikke dette spørsmål særlige utfordringer. Kandidatene bør imidlertid være ryddige med anvendelsen av de ulike ledd i § 21. De kan konstatere at Laura ikke har fått tilsvarende oppgjør – i forhold til de to siste gavene. I en situasjon hvor giver Lars er død, gir det liten mening å drøfte hvorvidt Laura kan kreve Lars for tilsvarende oppgjør. Det er følgelig utligningsreglene/avkortningsreglene i § 21 tredje ledd som kommer til anvendelse.

Fastsettelsen av avkortingsbeløpet reiser ingen spørsmål i denne sammenheng, men kandidatene bør få frem henvisningen i al § 21 tredje ledd til blant annet § 40. Etter denne bestemmelse skal gavens verdi da den ble gitt (noen måneder tidligere) legges til grunn, med mindre dette er åpenbart urimelig – hvilket det i denne sammenheng ikke er. Disse spørsmål bør ikke være gjenstand for særlige drøftelser.

En liten utfordring ligger Karis anførsel om at Laura ikke kunne kreve tilbakeført mer enn kr 400.000, som var den del av morens part av felleseiet som ikke var blitt delt mellom søstrene. (Boet besto av kr 4.000' som var likedelingsmidler, og Lars hadde utbetalt kr 1.600'

som forskudd på morsarv.) Utsagnet bør koples til problematikken om uskifteboet må anses skiftet. Det finnes for øvrig ingen sikker fasit for hvor langt al § 21 kan anvendes i de tilfeller hvor gjenlevende ektefelle i uskifte har utdelt mer midler enn det som tilsvarer arven etter førstavdøde. Antakelig må vederlagsreglene i al § 27 trekkes inn, men det kan ikke forventes at kandidatene går inn på dette. Med hensyn til karaktersetting kan det ikke gjøres selvstendig trekk for kandidater som ikke forstår anførselen, men det bør gis bonus til kandidater som kan si noe fornuftig om hvilke problemstillinger som kan reises.

3 Del II

3.1 Oppgavetekst: "Gi en fremstilling, sammenligning og vurdering av henholdsvis gjenlevende ektefelles og gjenlevende samboers stilling ved den annens død, og om hvordan de ved avtale, ektepakt eller testament kan regulere dette."

3.2 Pensum, fagplan og tilgangen på øvrige rettskilder

Oppgaven krever kjennskap både til arverett, ekteskapsrett og samboerrett.

Formelt pensum i familierett er *Peter Lødrup og Tone Sverdrup*, Familieretten (5. utgave 2004), hele boken med unntak av § 8 VII-VIII, § 9 V, § 12 V-VI, § 14 III, § 17 VIII, 18 IV-V, 20 V og 25-26. *Inge Unneberg*, Oversikt over samboerretten, er alternativt pensum til §§ 27-28 i Lødrup/Sverdrup. (Heftet er vedlagt elektronisk.)

Familieretten, dvs i denne sammenheng ekteskapsrett og samboerrett, beskrives slik i **fagplanen**:

"I *ekteskapsretten* behandles reglene om de økonomiske konsekvenser av ekteskapet, dvs reglene om ektefellers formuesforhold i ekteskapsloven del II om eierforhold, eierrådighet, gjeldsforhold og underholdsplikt under samlivet og om delingsoppgjøret ved samlivsbrudd eller død, samt reglene i ekteskapsloven kap III om bidragsplikt etter samlivsbrudd. Det avgrenses mot de formelle regler om ekteskapets inngåelse og oppløsning i ekteskapsloven del I. Det legges vekt på ektefellers adgang til å forhåndsavtale delingsoppgjøret ved samlivsbrudd eller død.

I *samboerretten* gis det kun en kort oversikt over regler om eier- og gjeldsforhold under samlivet og om delingsoppgjøret ved samlivsbrudd eller død, samt hva samboerne kan avtale om disse spørsmål. Regler for delingsoppgjøret omfatter både husstandsfellesskapslovens regler om rett til å overta eller få bruksrett til tidligere felles bolig, og de ulovfestede regler om rett til vederlag. Det gis en kort oversikt over samboeres arverettslige stilling. Kvinneperspektivet fremheves."

3.3 Om oppgaven

Utfordringen ligger i at kandidatene må fremstille et tema, hvor de henter stoff både fra ekteskapsrett, samboerrett og arverett. I pensum finner de riktignok grunnlag for fremstillingsdelen, men uten at stoffet er situasjonsorientert – dvs stiller spørsmål om hva ektefeller eller samboere kan gjøre for å sikre hverandre, ved hjelp av de ulike midler som nevnes – eksempelvis når er henholdsvis ektepakt eller testament mest hensiktsmessig for ektefeller? For samboere er det imidlertid gitt en samlet fremstilling om hva som kan avtales i *Unneberg*, Oversikt over samboerretten pkt 4.5 side 39-42, som av hensyn til kontrollmuligheter er gjengitt nedenfor, samt at hele heftet sendes sensorene som elektronisk vedlegg.

3.4 Forslag til disposisjon, avgrensning mv

Oppgaveteksten gir muligheter for ulike disposisjoner. Det som i hovedtrekk skal med er for det første en fremstilling av den gjenlevende ektefelle eller samboers stilling etter loven, for det annet en fremstilling av hva henholdsvis ektefeller og samboere kan bestemme ved avtale, ektepakt og testament og for det tredje en sammenligning og (kanskje for det fjerde en) vurdering.

Om disponering er det – foreløpig – ikke mulig å si annet enn at utfordringen ligger i å finne en hensiktsmessig disposisjon, uten for mange gjentakelser og henvisninger. Uten at dette er avgjørende, kan det være naturlig å ta utgangspunkt i oppgavens ordlyd. Videre bør det skilles mellom den økonomiske delingen mellom ektefellene/samboerne og fordelingen av arven etter førstavdøde. (Uskifte kommer jeg tilbake til.)

En mulig disposisjon kan være slik:

1. Innledning, problemstilling og oversikt over fremstillingen.
2. Ektefeller
 - a. Deling av verdier mellom ektefeller ved død
 - i. Lovens regler, el kap 15 jf kap 12, samt el § 73
 - ii. Hva kan avtales i ektepakt mellom ektefellene, el kap 9 jf kap 11
 - b. Fordeling av arv ved en ektefelles død
 - i. Lovens regler, al kap 1 og 2
 - ii. Hva kan bestemmes i testament, al § 7 og § 29
 - iii. Hva kan avtales med arvingene, al §§ 38-43 og § 45
 - c. Fordeling av eiendeler etter en ektefelles død
 - i. Lovens regler, sl §§ 61-63

- ii. Hva kan bestemmes i testament, al § 7 og § 29 og sl §§ 61-63
- iii. Hva kan avtales mellom ektefellene
- iv. Hva kan avtales med arvingene, al § 44

3. Samboere

- a. Deling av verdier mellom samboere ved død
 - i. Ulovfestede rettsregler om vederlagskrav
 - ii. Kan det gjøres avtaler som ikke er dødsdisposisjoner?
- b. Fordeling av arv ved en samboers død
 - i. Ingen lovfestet arverett, oversikt over endringsforslag
 - ii. Hva kan bestemmes i testament, al § 29
 - iii. Hva kan avtales med arvingene, al §§ 38-43 og § 45
- c. Fordeling av eiendeler etter en samboers død
 - i. Lovens regler, husfskl § 2 og sl § 61
 - ii. Hva kan bestemmes i testament, al § 29, husfskl § 2 og sl § 61
 - iii. Tingsrettslige avtaler mellom samboerne, forholdet til arveretten
 - iv. Hva kan avtales med arvingene, al § 44

4. Sammenligning og vurdering

- a. Verdimessig deling
- b. Rett til eiendeler
- c. Avtaler med arvingene
- d. Vurdering, mulige lovendringer

4 Karakterfastsettelse

Ovenfor har jeg gitt uttrykk for en rekke synspunkter av betydning for karaktersettingen. Jeg viser også til hva som er sagt innledningsvis.

For å bestå må kandidaten ha foretatt noenlunde brukbare drøftelser av de fleste spørsmål i oppgaven. At enkelte spørsmål er utelatt eller bommet på, bør ikke i seg selv lede til stryk.

Jeg viser for øvrig til retningslinjer for karakterfastsettelse, se vedlegg 5 og 6 til brev til sensorene av 2.1.2006. Etter å ha lest gjennom en del besvarelser, kommer jeg eventuelt tilbake med mer konkrete synspunkter.

Tromsø, 10. januar 2005

Vedlegg

Fra *Unneberg*, Oversikt over samboerretten 2003:

4.5 Avtaler, testamenter mv med tanke på samlivsopphør ved død

4.5.1 Bestemmelser i testament

Så fremt ingen av samboerne har livsarvinger kan de i testament bestemme de ordninger de måtte ønske. Det vanligste er i så fall å opprette gjensidig testament, dvs at samboerne gjensidig tilgodeser hverandre, se al § 49 tredje ledd.¹ Ved opprettelse av gjensidig testament bør samboerne ta stilling til om den lengstlevende av dem skal arve alt med endelig virkning, eller om det ved lengstlevendes død skal skje en fordeling mellom deres slekter, eventuelt at arven skal tilfalle noen andre de er enige om. (Bestemmelser om fordelingen når begge er døde kalles sekundærttestasjoner.) Skal det skje en bestemt fordeling ved lengstlevendes død, må de også ta stilling til om dette skal få betydning for gjenlevendes rådighet over midlene, både i live og ved testament. For ektefeller er utgangspunktet at sekundærttestasjoner ikke får betydning for gjenlevendes rådighet i live, se al § 67 nr 1, mens det for samboere er litt usikkert hva løsningen blir når intet er bestemt om rådigheten ved testament – sammenlign al § 58. Antakelig blir løsningene de samme for samboere, se pkt #. Det sikreste er uansett å ha klare bestemmelser om disse spørsmål. Eksempelvis slik:

”Ved lengstlevendes død skal det vi etterlater oss tilfalle Kreftforskningen, med mindre gjenlevende ved gyldig testament har bestemt noe annet.”

Det forekommer at samboere i gjensidig testament gir hverandre rett til å sitte i uskiftet bo. Det er ingen treffende formulering. Samboerne bør konkret formulere hva de ønsker av ordninger, for eksempel av sekundærttestasjoner, begrensninger i råderetten osv. Testamentsreglene gir større rom for individuelle tilpasninger enn hva som følger av uskiftereguleringen.

Har samboerne livsarvinger vil reglene om livsarvingers pliktdelsrett som utgangspunkt medføre at de i testament bare kan disponere over en tredel av det de etterlater seg, se al § 29. Dette gjelder uavhengig av om barna er fellesbarn eller særkullsbarn. Har bare den ene samboer barn, gjelder begrensningene bare for denne.

¹ Eksempelvis helt enkelt slik: ”Når en av oss dør, uansett hvem, skal den gjenlevende arve alt etter den førstavedde.”

Det er imidlertid intet i veien for at barna samtykker i et pliktdelskrenkende testament, se al § 29 annet ledd hvor det fremgår at det med særlig hjemmel også kan disponeres over pliktdelsarv. Samtykke er en slik særlig hjemmel.

En praktisk ordning er ofte at gjenlevende samboer i testament gis livsvarig bruksrett. På denne måten sikres gjenlevende fortsatt å kunne bli boende, mens førstavedes arvinger på den annen side sikres eiendommen.

Dersom ikke samtlige livsarvinger samtykker, kan samtykket bare gjelde rett til å arve verdier. Omfatter testamentet eiendeler som i verdi overstiger den fri tredel, må som hovedregel samtlige livsarvinger samtykke.

Et forhåndssamtykke har mange fellestrekk med avkall på ventet arv, og det kan dukke opp spørsmål om testatorenes barnebarn er bundet av et samtykke deres foreldre har gitt. Etter hovedreglene i al § 45 er avkallet bare bindende for barnebarna (avkallsgivers livsarvinger) dersom det er gitt mot rimelig vederlag. Etter min mening kommer imidlertid disse regler ikke til anvendelse, idet al § 45 bare omfatter de tilfeller hvor det er arvingen som på eget initiativ frasier seg sin rett til arv. Noen tungtveiende grunn for at en arving skal kunne gi avkall på fremtidig arv på vegne av seg og sine barn foreligger det ikke. Derimot taler gode grunner for at eksempelvis samboere med barn skal kunne opprette gjensidig testament med samtykke fra sine barn, og ha visshet om at testamentet også vil være gyldig overfor barnebarna.

Konflikten i forhold til al § 45 kommer bare på spissen i de tilfeller avkallsgiver dør før arvelater. Hvis de avkallsgivende barna er i live ved arvelaters død, kan ikke barnebarna gjøre noen arvekrav gjeldende.

4.5.2 Samboeravtaler

Samboere som i avtale regulerer de økonomiske forhold mellom seg, må ta i betraktning at samlivet før eller siden tar slutt – ved samlivsbrudd eller død. Et litt komplisert spørsmål er hva som kan bestemmes i samboeravtalen uten at det regnes som en testamentarisk disposisjon. Betydningen av at avtalen betraktes som et testamentarisk disposisjon er for det første at den må være opprettet i testaments former, og for det annet at den faller inn under reglene om livsarvingenes pliktdelsrett. For samboere uten livsarvinger utgjør ikke dette noe problem, idet de kan sørge for at samboeravtalen blir opprettet i testaments former. Mest praktisk er i så fall å innta alle bestemmelser i ett og samme dokument, som eksempelvis kan kalles Samboeravtale og testament.

I praksis forekommer det at samboerne oppretter testament som henviser til samboeravtalen. Det er en usikker måte. I utgangspunktet er det bare de bestemmelser som er inntatt i det formriktige dokumentet som er gyldige i forhold til formkravene.

Hvis livsarvingene ikke samtykker i testamentariske bestemmelser oppstår det i praksis en del problemer ved at samboerne forsøker å konstruere ordninger hvor de oppnår mye av det samme ved *livsdisposisjoner*, slik at ordningen går klar av de arverettslige begrensninger for testamentariske disposisjoner. Skal noe godkjennes som en livsdisposisjon er hovedregelen at

disposisjonen må ha realitet og være gjennomført i arvelaters levetid. Er dette vilkåret oppfylt, er det uten betydning at formålet egentlig er å styre arv, se *Rt 1978 1083*.

Har bare en av samboerne særkullsbarn, og foretar en reell og gjennomført overføring av alt han eier til den andre, vil hans barn ikke ha krav på arv – fordi han ikke etterlater seg noe.

Er det tvil om realiteten, vil formålet ofte ha avgjørende betydning.

Et praktisk eksempel på problemstillingen kan være bestemmelser i samboeravtalen om hva som skal gjøres med bestemte eiendeler ved forholdets opphør, enten det skjer ved samlivsbrudd eller død – og hvor det er helt klart at formålet ikke er å styre arv.

Kari får tilbud om å overta en slektseiendom, men har ikke mulighet til å finansiere kjøpet alene. Hun kjøper den derfor sammen med sin samboer Per. På eiendommen tinglyses det en bestemmelse om at Kari skal ha innløsningsrett overfor Per ved samlivsbrudd eller hvis Per dør, og at Karis slektninger skal ha innløsningsrett for hele eiendommen hvis Kari dør. Når formålet med denne bestemmelse utelukkende er å beholde eiendommen i slekten, er det mye som taler for at bestemmelsene om innløsning ved død ikke er å betrakte som dødsdisposisjoner. Men sikkert der det ikke!

Se til sammenligning *Rt 1956 866* hvor to ugifte kvinner som hadde bygget opp et rederi sammen, hadde opprettet likelydende testamenter hvor de gjensidig innsatte hverandre som enearving. Testamentene ble likevel ikke regnet som ordinære dødsdisposisjoner fordi formålet var å sikre rederiets fortsatte drift, ikke den andres økonomiske stilling.

En annen type avtaler som godtas som livsdisposisjoner er de såkalte pleieavtaler. I norsk rett er det antatt at eldre personer kan bruke det de etterlater seg til å betale for et godt liv i de siste årene. Eksempelvis at det inngås avtale om stell og pleie resten av livet mot å få en sum eller arvelaters hus etter hans død, se blant annet *Rt 1982 1165* og *Rt 1963 540*. Selv om overføringen av verdier først skjer etter arvelaters død, ligger realiteten for hans vedkommende i å ha mottatt stell og pleie – som for ham ofte har større verdi – i sin levetid.

I det tilfellet som er omhandlet i *Rt 2000 1089*, hvor gjenlevende samboer ble tilkjent vederlag for stell og pleie av avdøde samboer (se pkt #), er det rimelig sikkert at en avtale mellom samboerne om at hun skulle få overta leiligheten hans etter hans død mot å stelle og pleie ham resten av hans liv, ville bli godtatt som en livsdisposisjon.

4.5.3 Livsforsikringer

Dersom det ikke er mulig å sikre gjenlevende samboer ved testament, vil den tryggeste måte som regel være å tegne en livsforsikring med gjenlevende samboer som begunstiget.

Forsikringstaker står fritt til å tilgodese hvem han vil i sin livsforsikring, se fal § 15-2.

Livsforsikringen regnes ikke som arv etter avdøde. En samboer med barn kan derfor kjøpe en

livsforsikring for sparepengene sine hvor samboeren er begunstiget. Dette må livsarvingene akseptere.²

Livsforsikring er kanskje mest praktisk hvor samboerne har disponible midler det kan kjøpes en livsforsikring for. Det er likevel i prinsippet intet i veien for å lånefinansiere kjøpet av en livsforsikring.

Ved å ta opp lån med sikkerhet i boligen, kan en samboer overføre verdiene fra boligen – via livsforsikringen – til gjenlevende samboer. Gjenlevende samboer kan påberope seg reglene i husfskl § 2 for å få overta huset. I praksis skjer dette ofte ved at hun overtar ansvaret for pantelånet. Brukes livsforsikringen til å innfri lånet, er overføringen av huset gjennomført uten at livsarvingene kan protestere.

Blir livsforsikringen opprettet kort tid før den ene samboeren dør, og samboerne var klar over at døden var nært forestående, kan det tenkes at reglene om disposisjoner på dødsleie får anvendelse.

Det finnes mange ulike former for livsforsikringer. Eksemplene ovenfor sikter til at den ene samboer har tegnet forsikring på eget liv med den annen som begunstiget. En samboer kan også tegne forsikring på den annens liv, dvs at Kari tegner en livsforsikring som kommer til utbetaling dersom Per dør. Hvilken ordning man bør velge avhenger av en rekke forhold, herunder skatte- og arveavgiftsmessige forhold, rådigheten over forsikringen osv.

Dersom ingen er begunstiget etter livsforsikringen, og avdøde ikke etterlater seg ektefelle eller registrert partner, fordeles livsforsikringen mellom avdødes arvinger etter lov eller testament, men regnes likevel ikke som arv, se fal § 15-1. Gjenlevende samboer er ikke blant de som etter loven er berettiget til livsforsikring hvor ingen begunstiget er oppnevnt³ – med mindre samboeren er testamentsarving.

I forsikringer fra før 1989 (vedtakelsen av den nye forsikringsavtaleloven) er det vanlig med standardbegunstigelser i tråd med de fordelingsbestemmelser som i dag finnes i fal § 15-1, dvs med ektefelle og arvinger som begunstiget.

Samboere som har livsforsikringer fra før de etablerte forholdet, bør derfor sjekke hva som er bestemt om begunstigelser i forsikringsavtalen. Med mindre en tidligere begunstigelse er gjort ugjenkallelig, kan den alltid endres, se fal § 15-2 annet ledd.

² De eneste som kan protestere er mindreårige barn som avdøde forsørget, men bare dersom begunstigelsen vil virke åpenbart urimelig, se fal § 15-6.

³ Grunnen til dette var at samboere heller ikke har arverett etter loven.